

Türkiye’de yunus parkları üzerine bir değerlendirme

Gökhan ASLIM¹, Ali YİĞİT², Çağrı Çağlar SİNMEZ³ Aşkın YAŞAR¹

¹Selçuk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji ABD, Konya/TÜRKİYE

²Kafkas Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji ABD, Kars/TÜRKİYE

³Erciyes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji ABD, Kayseri/TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

hayvan gönenci
hayvanları koruma
hayvan kullanım etiği
mevzuat
yunus parkları

Key Words:

animal ethics
animal protection
animal welfare
dolphin parks
legislation

Geliş Tarihi : 25.06.2020

Kabul Tarihi : 27.10.2020

Yayın Tarihi : 30.12.2020

Makale Kodu : 752892

Sorumlu Yazar:

G ASLIM

(gokhan.aslim@selcuk.edu.tr)

ORCID:

G. ASLIM : 0000-0001-5976-8186

A. YİĞİT : 0000-0002-1180-3517

Ç. SİNMEZ : 0000-0002-9248-6022

A. YAŞAR : 0000-0001-8641-6207

*Bu çalışma 4-6 Ekim 2018 tarihleri arasında Elazığ’da düzenlenen VI. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan ve Bildiri Özetleri Kitabı sayfa 79-83’te yer alan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

ÖZ

Türkiye’de “yunus rehabilitasyonu”, “yunus terapisi”, “yunus tedavisi”, “bilimsel araştırmalara katkı” gibi çeşitli nedenler gösterilerek büyük çoğunluğu eğlence amaçlı hizmet veren “Yunus Parkları” bulunmaktadır. Çalışmada Türkiye’de bulunan yunus parklarının hayvan gönenci, etik ve mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlandı. Çalışmanın materyalini yunuslar ve yunus parkları ile ilgili olabilecek Ulusal ve Uluslararası mevzuat; Ocak 2013-Mayıs 2020 yılları arasında Basın İlan Kurumu verilerine göre Türkiye’de internet arşivi olan, en yüksek tiraja sahip dört gazete (Habertürk, Hürriyet, Milliyet ve Sabah) oluşturdu. Gazetelerin internet arşivlerinde arama motorlarına, konuya ilişkin olarak “yunus”, “yunus parkı”, “yunus parkları” anahtar kelimeleri yazılarak haber taraması yapıldı. Türkiye’de Yunus Parklarına ilişkin özel bir yasal düzenleme olmadığı; genel olarak deniz memelilerinin korunmalarına yönelik bazı uluslararası düzenlemelere taraf olduğu tespit edildi. Yapılan gazete taramalarında yunus parklarının, eğlence (insan için) ya da işkence (yunuslar için) arasında yapılan değerlendirmede, hayvanların korunması amacıyla sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen yunus parklarının kapatılması, buradaki hayvanların özgür bırakılması yönündeki eylem, imza gibi çeşitli etkinliklere yönelik haberlerin ön planda yer bulduğu belirlendi. Sonuç olarak son yıllarda kamuoyunda oldukça fazla tartışılmaya başlanan yunus parklarının kapatılması gerektiği söylenebilir.

An evaluation on dolphin park in Turkey

ABSTRACT

In Turkey, there are “Dolphin Parks”, most of which provide entertaining services by showing various reasons such as “dolphin therapy”, “dolphin treatment”, “contribution to academic research”. The study aimed to evaluate the dolphin parks in Turkey in terms of animal welfare, ethics and legislation. The data of the study were obtained from National and International legislations relevant to dolphin parks as well as four newspapers (Habertürk, Hürriyet, Milliyet and Sabah) having the highest circulation rate and internet archive in Turkey according to Press Announcement Association data of January 2013-May 2020. In research engines of online archives of the newspapers, news scanning was made with the key words “dolphin”, “dolphin park”, “dolphin parks”. It was found out that there did not exist a specific regulation on Dolphin Parks in Turkey, but that the country had been a party to some international regulations upon the protection of marine mammals. As a result of the newspaper analysis, in the evaluation of dolphin parks in terms of entertainment (for humans) or torture (for dolphins), it was concluded that the news regarding activities such as demonstration or signature collecting which was carried out by civil society with the aim of closing the dolphin parks to protect animals was foregrounded. It can be said that the dolphin parks, which have been widely discussed in recent years, should be closed.

GİRİŞ

İnsanların doğal dünya ile ilişkilerinde yaptığı yeni değerlendirmeler, uluslararası turizmin önemli ölçüde büyümesini sağlamıştır (1). Turizm, ülkeler için oldukça önemli ekonomik değerler oluşturmakla birlikte, toplumsal ve çevresel açıdan yarattığı tehlikeler ile de çeşitli kaygıları bünyesinde barındırmaktadır (2). Günümüzde hayvanlar, birçok açıdan turizm içerisinde yer alan süreçlere dahil edilmekte (3) ve pek çok farklı biçimde kullanılmaktadır (4) Bu süreçte turizm sektörü içerisinde yer alan hayvanların gönenci ve hakları konuları

da nispeten ihmal edilen bir alan olarak karşımıza çıkmıştır (1).

Dünya genelinde turizm sektöründe yer alanların, hayvanları birer “meta” olarak görmeleri, turizmin ahlaki sorumluluğunun tartışmaya açılması gerektiğini açıkça göstermektedir (2). Hem evcil hayvanlar, hem de vahşi hayvanlar, sürdürülebilir turizmin bir parçası olarak bugün milyarlarca dolar gelir sağlanan turizm sektörünün en önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir (5). İşletme ve kar odaklı bir endüstri olan turizm sektöründe (6) hayvan kullanımı ekonomik anlamda katkıları dolayısıyla çoğu etik tartışmanın da önüne geçmekte, hayvan kullanım etiği tar-

tışmaları geri planda kalmaktadır (2).

Günümüzde dünyanın hemen hemen her yerinde su parklarında çeşitli deniz memelileri turistik amaçla gösterilerde kullanılmaktadır (7). Deniz memelileri, birçok insan için çekiciliği olan, karizmatik hayvanlar olarak değerlendirilmektedir (8). Görünüşleri, insanlarla olan üstün etkileşimleri ve zekâları sebebiyle birçok insanın gözünde özel bir yere sahip olan deniz memelileri, insan aktivitelerinden de en çok etkilenen türler arasındadır (9). Deniz memelilerinden olan yunuslar özelinde bakıldığında dünyada 54 ülkede 336 yunus gösteri merkezinde 3.000’in üzerinde yunusun, turizm sektörü içerisinde eğlence amaçlı kullanıldığı tahmin edilmektedir (10).

Dünyanın pek çok yerinde milyonlarca ziyaretçi çeken birçok su parkı bulunmakta olup, başta yunuslar olmak üzere pek çok deniz canlısı gösteri amacı ile kullanılmaktadır. Yalnızca yunusların kullanıldığı su parklarına “dolphinarium” adı verilmektedir (7). Türkiye’de de “yunus rehabilitasyonu”, “yunus terapisi”, “yunus tedavisi” ve “bilimsel araştırmalara katkı” gibi çeşitli nedenler gösterilerek büyük bir çoğunluğu eğlence amaçlı (11-13) “yunus parkları” bulunmaktadır (7, 11, 14). Bugün gelinen noktada yunus parkları hayvan hakları ve hayvan gönenci açısından güncel ve önemli bir konu haline almış olup, çalışmada Türkiye’de bulunan yunus parklarının hayvan kullanım etiği ve mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlandı.

GEREÇ ve YÖNTEM

Çalışmanın materyalini yunuslar ve yunus parkları ile ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler ile Ocak 2010-Mayıs 2020 yılları arasında Basın İlan Kurumu verilerine göre (15) Türkiye’de internet arşivi olan ve en yüksek tiraja sahip dört gazete (Habertürk, Hürriyet, Milliyet, Sabah) oluşturdu.

Çalışmada nitel veri analiz yöntemlerinden (16), “doküman incelemesi yöntemi” kullanıldı. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası mevzuat ve ulusal gazetelerin internet arşivlerinde “yunus”, “yunus parkı”, “yunus parkları” anahtar kelimeleri kullanılarak mevzuat ve haber taraması yapıldı. Konuya ilişkin olabilecek mevzuat ve haberlere “içerik analizi” yapılarak veriler elde edildi. Yapılan içerik analizi sonucu, gazetelerden elde edilen verilere “kodlama yöntemi” uygulanarak veriler çeşitli başlıklar altında sınıflandırıldı.

BULGULAR

Yunus Parklarının Yasal Durumu

Çalışma kapsamında Türkiye’de yunus parkları ile ilişkili olabilecek 5199 sayılı “Hayvanları Koruma Kanunu” (17), 5996 sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu” (18) 1380 sayılı “Su Ürünleri Kanunu”(19), “Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği” (20) ve “Hayvanat Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” (21) incelendi. İncelemede Türkiye’de “Yunus Parkları”na ilişkin özel bir yasal düzenleme olmadığı belirlendi. Konuya ilişkin uluslararası düzenlemelere bakıldığında ise genel olarak deniz memelilerinin korunmalarına yönelik sözleşmeler olduğu ve Türkiye’nin ACCOBAMS (Mücvir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadeniz’deki Deniz Memelilerinin Korunmasına

Dair Anlaşma), (22) Bern Sözleşmesi (Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi) (23), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (24), CITES (Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) (25) gibi sözleşmelere taraf olduğu tespit edildi.

Deniz memelileri gösterileri, yunus yüzme programları ve/veya diğer etkileşim programlarında alınıp satılan yani ticareti yapılan türlerin CITES¹¹ Ek-II’de (25) listelendiği belirlendi. Türkiye’de faaliyet gösteren yunus parklarına, yurt dışından bu parklara getirilecek deniz memelileri ve yurt dışına gönderilecek deniz memelileri için, Tarım ve Orman Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü tarafından CITES belgesinin hazırlandığı belirlendi.

Avrupa Birliği’nin 29 Mart 1999 tarihli 1999/22/EC numaralı “Yabani Hayvanların Hayvanat Bahçelerinde Barındırılmasına İlişkin Direktif”te (26) “Biyolojik parklar, deniz parkları, doğa merkezleri, yaban hayatı parkları, akvaryumlar, yunus parkları, kelebek parkları gibi hayvanların halka sergilediği tesisler” Hayvanat Bahçeleri ile ilgili Direktifin 2. maddesi kapsamında yer alan “Hayvanat Bahçesi” tanımı ile uyumlu olduğu, ancak Türkiye’de ki yunus parklarının 11.08.2007 tarihinde yayımlanan “Hayvanat Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”e (21) tabi olmadığı belirlendi.

Gazete Haberleri

Yapılan gazete taramalarında yunuslar hakkında çıkan haberlerin gazetelere göre sayısal dağılımı Tablo 1’de belirtildi.

Çalışmada yapılan gazete taramalarında yunus parklarının, eğlence (insan için) ya da işkence/katletme (yunuslar için)

Tablo 1. Gazetelerde yunuslar hakkında çıkan haberlerin sayısal dağılımı (2010-2020)*

Table 1. Numerical distribution of news about dolphins in newspapers (2010-2020)

Gazete	Haber Sayısı (n)	%
Habertürk	38	19.8
Hürriyet	38	19.8
Milliyet	85	44.3
Sabah	31	16.1
Toplam	192	100

*Gazeteler alfabetik olarak sıralanmıştır

*Newspapers are listed alphabetically

arasındaki değerlendirmede, toplam 192 habere rastlandı. Bunlardan yunus parklarının kapatılmasına dair eylem, protesto, imza kampanyaları, dilekçe toplanması gibi aktiviteler haberlerin önemli bir kısmını oluşturdu (74 haber). Bununla birlikte mevzuat düzenleme çalışmaları (21 haber), yunuslarla ilgili genel/diğer konular (27 haber), eğlence amaçlı haberler (22 haber), yunuslara işkence, yakalama ve katletme (18 haber), yunus parkı kapatılması (11 haber) yunusla terapi ve eğlence (10 haber) ve köşe yazıları (9 yazı) şeklinde haberlerin yer aldığı belirlendi (Tablo 2).

Tablo 2. Gazetelerde yunus/yunus parkları hakkında çıkan haberlerin konu dağılımları (2010-2020)
Table 2. Topic distribution of the news about dolphin/dolphin parks in newspapers (2010-2020)

İçerik	Haber Sayısı (n)	%
Kapatılmasına dair yapılan aktiviteler (Eylem, protesto, imza kampanyaları, dilekçe toplanması)	74	38.5
Genel/diğer konular	27	14.0
Eğlence amaçlı haberler	22	11.5
Mevzuat düzenleme çalışmaları	21	11.0
İşkence, yakalama, katletme vb.	18	9.3
Kapatılma	11	5.8
Terapi vb.	10	5.3
Köşe yazıları	9	4.6

Yunus parkları ve faaliyet alanları

Türkiye’de bulunan yunus parklarının yerleri, kuruluş tarihleri ve burada bulunduran yunus sayıları 05 Mart 2018 tarihinde “CİMER”den talep edildi (Başvuru No: 1800417888). Bu konulara dair herhangi bir veri tarafımıza bildirilmemiş olup, Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2005-2016 yılları arasında “*Tursiops truncatus*” türü şişe burunlu yunus için “37 adet ithalat ve üç adet ihracat CITES belgesi” düzenlediğini tarafımıza bildirildi. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan yunus parkları sayısı, çeşitli kaynaklardan (7, 11, 14) ve yunus parklarının web sitelerinden (27-35) yararlanılarak belirlendi. Bugün itibarıyla Türkiye’de dokuz adet yunus parkı olduğu belirlendi. Antalya (Alanya, Kemer, Muratpaşa ve Serik)’da dört adet, Muğla (Bodrum, Marmaris)’da iki adet, İstanbul (Bahçeşehir ve Eyüp)’da iki adet ve Aydın (Kuşadası)’da bir adet yunus parkı/gösteri merkezi bulunmaktadır. Bu parklarda yunuslar; gösteri, tanışma, yüzme, fotoğraf çekimi, terapi adı altında faaliyetler yürütmektedir (Tablo 3). Ayrıca 2010-2012 yılları arasında üç adet yunus

parkının (Muğla-Fethiye, Antalya-Kaş ve Bursa-Korupark) kapandığı da tespit edildi (Tablo 2).

TARTIŞMA

Turizm, insanların doğayla etkileşim sürecinde, hayvanlar ile farklı biçimlerde etkileşim sunan bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır (36). Turizmin bu etkileşime aracılık etmesi etik açıdan önemli soruları da gündeme taşımaktadır (4). Turizm ve hayvan hakları yaklaşımını inceleyen Fennel (37) hayvan hakları teorisinin neredeyse tamamının turizme uygun olmadığına değinmiştir. Hughes (3)’un, hayvanların dünyasına dair çalışmalarında, üç temel etik yaklaşımın varlığından bahsetmektedir. Bunların ilki çevre etiği, ikincisi hayvan gönenci ve üçüncüsü hayvan hakları yaklaşımıdır. Bununla birlikte turizmde son zamanlarda hayvan etiği teorisinin kullanımının artmaya başladığı (38), hayvanlara ilişkin etik yaklaşımların sorumlu turizm içerisinde kendisine yer bulduğu ve hayvanların turizm de kullanımının etik ilkeler çerçevesinde gerçekleşmesi için çeşitli çalışmaların devam ettiği de bildirilmektedir (4). Çalışmada yapılan gazete taramalarında hayvan hakları, gönenci ve hayvan

Tablo 3. Türkiye’de faaliyet gösteren yunus parkları ve faaliyet alanları (27-35)

Table 3. Dolphinarium and fields of activity operate in Turkey (27-35)

Adı	Bulunduğu il	Yunus gösterileri	Yunuslarla tanışma	Yüzme	Fotoğraf çekimi	Terapi
Alanya Yunus Parkı	Antalya	+	+	-	+	+
Bahçeşehir Yunus Parkı	İstanbul	+	+	-	+	+
Bodrum Yunus Parkı	Muğla	+	+	+	+	+
Eyüp Yunus Parkı	İstanbul	+	+	+	-	+
Kemer Yunus Parkı	Antalya	+	-	+	+	+
Kuşadası Yunus Parkı	Aydın	+	+	+	+	+
Marmaris Yunus Parkı	Muğla	+	-	+	-	+
Muratpaşa Yunus Parkı	Antalya	+	+	+	+	-
Serik Yunus Parkı	Antalya	+	+	+	+	-

kullanım etiği konularının görmezden gelindiğini gösteren haberlerin olduğu belirlendi (Tablo 2). Haberlerin içeriğinde, yunusların hakları ve gönencine uygun olmayan pek çok durumla karşı karşıya kalınması, yunus parklarının durumu gözden geçirilirken, hayvan hakları ve hayvan gönenci gibi kavramların göz ardı edilmeden bütüncül bir etik yaklaşımla konunun ele alınmasını gerektirdiği söylenebilir.

“Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi” (39) 10. maddesinde “Hayvanlardan insan eğlencesi olsun diye yararlanamayacağı ve hayvanların seyrettilmesi ve hayvanlardan yararlanılan gösterilerin hayvanların onuruna aykırı olduğu” belirtilmiştir. Hayvanları Koruma Kanunu’nun (17) 4. maddesinde; “Yabani hayvanların yaşama ortamlarından koparılması, doğada serbestçe yaşayan bir hayvanın yakalanıp özgürlükten yoksun bırakılmaması” ve 24. maddesinde de “Hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurması yasaklanır ve hayvanlarına el konulacağı” belirtilmiştir. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri Bitki Sağlığı Gıda ve Yem Kanunu’nda (18) “Hayvan sahipleri veya bakımından sorumlu kişiler, hayvan refahının sağlanması amacıyla, hayvanların barınma, bakım, beslenme, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak, sorumluluklarındaki hayvanların insan, hayvan ve çevre sağlığı üzerinde oluşturabilecekleri olumsuz etkilere karşı gerekli önlemleri almakla yükümlüdür” hükmü yer almaktadır. Çalışmada 2010-2020 yılları arasında yapılan gazete taramalarında hayvan hakları ve hayvan gönenci yönünden uygun olmayan nitelikte, yunusların doğal yaşam ortamlarından koparıldığını ve acı çektiklerini gösteren, insanların eğlencesi olarak kullanılıp, onurlarını zedeleyen, etolojik anlamda doğal davranışlarını sergilemelerine engel oluşturan haberlerin tespit edilmesi (Tablo 1-2), Türkiye’de yunus parklarına ilişkin özel düzenlemeler bulunmasa da, yunusların durumu ile ilişkilendirilebilecek mevzuat hükümlerinin açık bir şekilde ihlal edildiği şeklinde değerlendirilebilir. Bu doğrultuda mevzuat hükümlerine uygun bir şekilde hareket edilerek, hayvan hakları ve hayvan gönenci ihlalleri gerçekleştirenlere gerekli yaptırımların uygulanmasının bu tarz olayların önüne geçilmesi adına oldukça gerekli olduğu söylenebilir

AB Ülkelerinde deniz memelilerini de kapsayan düzenlemelerden bir tanesi de “Yabani Hayvanların Hayvanat Bahçelerinde Barındırılmasına İlişkin Direktif”tir.¹¹ Yunusların tutulduğu yunus parkları, tüm AB Ülkelerinde (Bulgaristan hariç) Ulusal Hayvanat Bahçesi mevzuatlarına dâhil olup ilgili otoritelerin denetimine tabidir. Parklarda havuzların büyüklüğü, su hacmi, suyun kalitesi, beslenme, gösteri koşulları, havuzların seyircilerden uzaklığı, seyirci sayısı, gürültü, hastalıklara acil müdahale, veteriner hekimliği hizmetleri ve doğaya salınma sürecinde rehabilitasyon prosedürleri gibi pek çok konu yasal düzenlemeler çerçevesinde uygulanmaktadır (12, 40). Çalışmada Türkiye’de yunus parklarının AB ülkelerinin önemli bir çoğunluğunun aksine, 2007 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Hayvanat Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”^{e6} tabi olmadığı belirlendi. AB mevzuatına aykırı bir şekilde Türkiye’de faaliyet gösteren yunus parklarının hangi kurum/kurumlar tarafından denetlenmesi gerektiği konusunda önemli soru işaretlerinin bulunduğu, bu konuda gereken düzenlemeler yapılmazsa, yunusların hakları ve gönencine ilişkin ihlallere ve ihmallere yol açacağı gibi, mevcut ihlal ve

ihmallerin de devam edeceği anlamına geldiği ileri sürülebilir.

Yunusların çeşitli faktörlerden dolayı habitatlarının daralması ve bozulması gibi durumların önüne geçilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı kapsamında “Akdeniz’deki Yunus ve Balinaların Korunması İçin Eylem Planı” hazırlanmıştır (41). Bu Eylem Planı çerçevesinde Türkiye’de konuya ilişkin bir mevzuat hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi de planlanmıştır. 02 Temmuz 2014 tarihinde, “Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı” (42) teklifi yapılmış olup, bu teklifte yunus parklarının kapatılması ve yasaklanması gerektiği de yer almıştır. Yine 27. dönem TBMM çalışmaları kapsamında “Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” (43) teklifleri sunulmuş ve bu tekliflerde de Türkiye’de yeni yunus parklarının açılmaması, açık olanların da kapatılması önerilmiştir. Ancak gelinen noktada konuya ilişkin yasal bir düzenleme olmadığı gibi, mevcut yunus parklarına yeni hayvanların giriş çıkışının yasaklanması durumunun da söz konusu olmadığı belirlendi. Bu parklarda tutulan yunusların haklarının ihlalinin devam ettiği, hayvan severlerin vicdanını sızlatan oldukça üzücü bir durum olduğu ve kapatılması yönünde yasal adımların bir an önce atılması ve sonuçlandırılması gerektiği söylenebilir.

Deniz memelileri için yapılan eylemlerin bir kısmının başarıya ulaştığı görülmektedir. İtalya’da lisansı olmadan 10 yıla yakın faaliyet gösteren Rimini Yunus Parkının kapatılması (44), çeşitli büyük tur operatörlerinin tur programlarından bu gösterileri çıkarması, çeşitli sponsorlukların iptali bu örnekler arasında yer almaktadır (45, 46). Türkiye’de de büyük tur operatörleri tur programlarından yunus parkı gösterilerini çıkarmış, yapılan bazı sponsorlukları iptal etmiştir (46, 47). Hughes (3), hayvan hakları ve hayvan gönenci konularında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin turizm sektöründe etkili olduklarını belirtmektedir. Kore Yüksek Mahkemesi 2013 yılında, yerel hayvanları koruma örgütlerinin mücadeleleri neticesinde yunusların doğal yaşam alanlarına salınmasına karar vermiştir (13, 48). Çalışmada yapılan gazete taramalarında yunuslarla ilgili çıkan haberlerin büyük bir çoğunluğunun (%38.5) yunus parklarının kapatılmasına dair faaliyetler (eylem, protesto, imza kampanyası vb.) olduğu belirlendi (Tablo 2). Çalışmada ayrıca Türkiye’de 2010-2012 yılları arasında üç adet yunus parkının kapatıldığı da belirlendi. Hem Türkiye’de hem de dünyada yunusların korunması ve konu ile ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik faaliyetler tüm hızıyla devam etmektedir. Atılan başarılı adımlar değerlendirildiğinde, bu faaliyetlere destek verilmesinin oldukça önemli olduğu; destekler devam ettikçe, toplumsal refleksle birlikte yunus parklarının tamamen kapatılması yönünde önemli adımlar atılacağı söylenebilir. Ayrıca yapılan bu tür faaliyetler, turizm sektörü içinde yer alanların, hayvan hakları ve hayvan gönencinin sağlanması bağlamında yapılanların toplum tarafından izlendiğinin farkında olmaları ve bu doğrultuda adım atmaları adına da oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Hastalıkların ya da psikolojik bozuklukların tedavisinde uygulanan “yunus destekli terapi”lerin etkinliğine ilişkin kesin ve güvenilir bilimsel kanıtlar olmadığı gibi, geçerli bir tedavi yöntemi olduğunu ya da ruhsal açıdan kısa süreli iyileşme halinden daha fazlasını yapabildiğini gösteren herhangi kanıt bulunmadığı yapılan araştırmalarda belirtilmektedir. Aksine iki canlı arasında

bu kadar yakın temastan dolayı yaralanmalar ve enfeksiyonlarla ilgili çok miktarda kanıt bulunmaktadır. Esaret altında bulunan canlıların baskı ve stres gibi nedenlerden dolayı agresif tavırlar sergileme ihtimallerinin de oldukça yüksek olması sebebiyle yunus terapisine katılan kişilerde meydana gelen yaralanmalara dair veriler de mevcuttur (49-52). TBMM Araştırma Komisyonu tarafından hayvanların haklarının korunmasına dair hazırlanan raporda (53), yunusların terapi amacıyla kullanıldığı, bu uygulamaların mevzuata aykırılık teşkil ettiği ve yaygın olarak kullanıldığı otizm terapisinde yararlı olduğuna dair bilimsel bir dayanağın bulunmadığı yer almıştır. Çalışmada, yapılan gazete taramalarında “yunuslarla terapi” başlığı altında haberlerin yanı sıra (Tablo 2), yunus parklarının faaliyet alanları arasında da “terapi” faaliyetinin yer aldığı belirlendi (Tablo 3). Yunus destekli terapi ya da yunus terapisinin bilimsel olarak yararlılığı kanıtlanamadığı gibi uygulamalar esnasında hem insanların hem de yunusların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyecek, önemli sağlık sorunlarını da beraberinde getirdiği görülmektedir. Yunus terapisinin gerçek anlamda yararlı olup olmadığını anlamak için bilimsel, yasal ve etik çerçevede çalışmaların yapılması ve konunun bir an önce netliğe kavuşturulması gerektiği ileri sürülebilir.

SONUÇ

Son yıllarda kamuoyunda daha fazla tartışılan yunus parkları, toplumun tüm kesimleri tarafından, hayvan hakları, hayvan gönenci ve hayvan kullanım etiği açısından üzerinde hassasiyet gösterilmesi gereken önemli bir konudur. Etik, yasal ve bilimsel çerçevede; ekolojik ve etolojik gerekçelerle; yunusların hakları ve gönencilerini göz önünde bulundurarak kapatılmalarının en doğru yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yetkili mercilerin bir an önce yunus parklarının kapatılması doğrultusunda yasal zemin oluşturması, hem yunusların esaretinin bitmesine, hem de Türkiye'nin uluslararası arenada, hayvan hakları ve gönenci konularında bir seviye daha yukarı çıkmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Hall D, Brown F. Towards a welfare focus of tourism research. *Progress in Tourism and Hospitality Research*. 1996;2:41-57.
- Dilek SE. Hayvanlar üzerinden yaratılan turistik ürün çeşitleri. *Metalaşan Turizm Metalaştırılan Hayvanlar*. Ed: Küçükaltan Günlü E, Dilek SE. Nobel Yayınları, Ankara, 2017. p. 4-16.
- Hughes P. Animals, values and tourism-structural shifts in UK dolphin tourism provision. *Tourism Management*. 2001;22:321-29.
- Babacan Aktaş E. Sorumlu turizm ve hayvan refahı. *Metalaşan Turizm Metalaştırılan Hayvanlar*. Ed: Küçükaltan Günlü E, Dilek SE. Nobel Yayınları, Ankara, 2017. p. 17-33.
- World Society for the Protection of Animals (WSPA).

The contribution of animal welfare and tourism for sustainable development [İnternet]. 2012 [Erişim tarihi: 02 Şubat 2018]. Erişim adresi: <https://www.responsibletravel.org/docs/Sustainable%20Tourism%20&%20Animal%20Welfare.pdf>.

- Macbeth J. (2012). Not all fun and games: the missing ethics of animals in tourism [İnternet]. 2012 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: <https://theconversation.com/not-all-fun-and-games-the-missing-ethics-of-animals-in-tourism-8986>
- Can Kırımlar B. Turizm cazibe merkezleri ve hayvan kullanımını. *Metalaşan Turizm Metalaştırılan Hayvanlar*. Ed: Küçükaltan Günlü E, Dilek SE. Nobel Yayınları, Ankara, 2017. p. 37-68.
- Constantine R, Brunton DH, Dennis T. Dolphin-watching tour boats change bottlenose dolphin (*Tursiops truncatus*) behaviour. *Biological Conservation*. 2004;117:299-307.
- U.S. Commission on Ocean Policy. “Protecting marine mammals and endangered marine species” [İnternet]. 2004 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: <https://govinfo.library.unt.edu/oceancommission/documents/prelimreport/chapter20.pdf>
- World Animal Protection (WAP). Don't be fooled by a smile [İnternet]. 2019 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: <https://www.worldanimalprotection.org/our-work/animals-wild/dolphins-in-captivity>
- Aytolun Z. Bu kirli oyuna son verin. *Cumhuriyet Gazetesi*, [İnternet]. 2014 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/surdurulebilir_yasam/150719/Bu_kirli_oyuna_son_verin.html
- Aytemiz I. Deniz memelilerinin korunmasına ilişkin uluslararası anlaşmalar ve AB ile Türkiye'nin olası politika ve uygulamaları. *GTHB AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2015.
- Yunuslara Özgürlük Platformu (YÖP). Bir zamanlar tutsak olan yunus denizde yavrusuyla görüldü [İnternet]. 2016 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: <http://www.yunuslaraozgurluk.com/bir-zamanlar-deniz-parkinda-tutsak-olan-yunus-denizde-yavrusuyla-goruldu>
- Bengil F, Kankuş J, Sönmez R, Danyer E, Sevim M, Tamtürk Z. Havuz tutsakları: Yunuslar. *Sualtı Araştırmaları Derneği-Deniz Memelileri Araştırma Grubu*, [İnternet]. 2010 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: http://sad.org.tr/images/stories/demag_tutsaklik_raporu_2010.pdf
- Basın İlan Kurumu (BİK). [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 5 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://www.bik.gov.tr/>
- Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Genişletilmiş 9. Baskı. Seçkin/Sosyal Bilimler*, Ankara, 2013, p. 217-32.

17. Hayvanları Koruma Kanunu. 01.07.2004 tarihli ve 25509 sayılı Resmi Gazete.
18. Veteriner Hizmetleri Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete.
19. Su Ürünleri Kanunu. 04.04.1971 tarihli ve 13799 sayılı Resmi Gazete.
20. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği. 12.05.2006 tarihli ve 26166 sayılı Resmi Gazete.
21. Hayvanat Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. 11.08.2007 tarihli ve 26610 sayılı Resmi Gazete.
22. Mücavir Atlantik Deniz Bölgesi, Akdeniz ve Karadeniz’deki Deniz Memelilerinin Korunmasına Dair Anlaşmaya Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun. 04 Nisan 2017 tarihli ve 30028 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer).
23. Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi. 20 Şubat 1984 tarihli ve 18318 sayılı Resmi Gazete.
24. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. 27 Aralık 1996 tarihli ve 22860 sayılı Resmi Gazete.
25. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme, 20.06.1996 tarihli ve 22672 sayılı Resmi Gazete.
26. European Union (EU). Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos.
27. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://www.sealanya.com/dolphinpark/lang/1/tr/turkce.aspx>
28. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://aquaclubdolphin.com/>
29. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://www.bodrumdolphinpark.com/>
30. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://www.istanbuldolphinarium.com/>
31. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <https://www.ayisigipark.com.tr/ayisigi-park/isletmeler/dolphin-park>
32. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <http://www.adaland.com/dolphinpark>
33. [İnternet]. [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: <https://dolphin-therapy.org/>
34. [İnternet]. Erişim tarihi: 01 Şubat 2018; 15 Mayıs 2020] Erişim adresi: https://www.antalyadolphinland.com/dolphin_park_about.html
35. [İnternet]. Erişim adresi: <https://www.dolphinarium-turkey.com/tr/antalya/serik.html> Erişim tarihi: Erişim tarihi: 01.02.2018 ve 15.05.2020
36. Cohen E. The wild and the humanized: Animals in Thai tourism. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2009;20(1):100-18.
37. Fennel DA. Tourism and animal rights. *Tourism Recreation Research*. 2012;37(2):157-66.
38. Fennel DA. Ethics in tourism. *Education for sustainability in Tourism. A Handbook of Processes, Resources and Strategies*. Ed: Gianna Moscardo, Pierre Benckendorff. Springer, 2015 p.45-57
39. Universal Declaration of Animal Rights. Erişim adresi: <http://www.esdaw.eu/unesco.html> Erişim tarihi 01.02.2018
40. Kırış CO. Yunus gösteri merkezleri değil, yunus işkence merkezleri... Su Altı Araştırmaları Derneği. Ankara. [İnternet]. 2010 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: <http://www.sad.org.tr/files/YunusGosteriMerkezleriDegilYunusIsken-ce-Merkezleri.pdf>
41. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı. Akdeniz’deki yunus ve balinaların korunması için eylem planı. [İnternet]. 2011 [Erişim tarihi: 01 Şubat 2018]. Erişim adresi: http://dcm.dka.gov.tr/App_Upload/4.AKDENIZ_YUNUS_VE_BALINA-LAR_EYLEM_PLANI.pdf
42. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 24. Yasama Dönemi Sıra Sayısı: 614.
43. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). [İnternet]. Erişim tarihi: 04 Haziran 2020] Erişim adresi: https://komisyon.tbmm.gov.tr/tasari_teklif.php?pKomKod=10&pDonem=26&pIslem=1
44. ANSA. Govt shuts down Rimini dolphinarium for good [İnternet]. 2015 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: https://www.ansa.it/english/news/2015/01/22/govt-shuts-down-rimini-dolphinarium-for-good_8f-538b3e-1525-4623-b77e-637362ac79fc.html
45. Meikle J. STA Travel ends ‘unethical’ animal trips.[İnternet]. 2014 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/16/sta-tra-vel-ends-unethical-animal-trips-elephants-seaworld> Erişim tarihi: Haziran 2020.
46. Yunuslara Özgürlük Platformu (YÖP). 2014 yunus parklarına en büyük darbe oldu! [İnternet]. 2014 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: <http://www.yunuslaraozgur-luk.com/2014-yunus-parki-karsiti-eylemlerin-yili-oldu>
47. World Wild Foundation (WWF). Yunus merkezi kapatıldı! [İnternet]. 2014 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: https://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/guncel_haberler/?1188
48. Zimmermann T. Freed aquarium dolphin spotted with baby in the wild. [İnternet]. 2016 [Erişim tarihi: 04 Haziran 2020]. Erişim adresi: <https://www.nationalgeographic.com>

com/news/2016/04/160426-dolphins-oceans-science-animals-captivity/

49. Geraci JR, Ridgway SH. On disease transmission between cetaceans and humans. *Marine Mammal Science*. 1991;7(2):191-94.

50. Samuels A, Spradlin TR. Quantitative behavioral study of bottlenose dolphins in swim-with-dolphin programs in the United States. *Mar. Mammal Sci*. 1995;11(4):520-44.

51. Webster LS, Neil DT, Madden CA. Dolphin-initiated inter -and intra- specific contact and aggression during provisioning at Tangalooma. Department of Geographical Sciences and Planning, University of Queensland, St. Lucia, Queensland, 1998;241-44.

52. Marino L, Lilienfeld SO. Dolphin-assisted therapy: More flawed data and more flawed conclusions. *Antrozoös*, 2007;20(3):239-49.

53. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi için Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. 27. Yasama Dönemi, Sıra Sayısı: 132)